

KRIGSMANSKASSAN 3

Östra Varvsgatan 6 A-B

DJURGÅRDEN

STADSHOLMEN

- ① GATHUSET VID ÖSTRA VARVSGATAN, KÄLLAREN NEPTUN.
- ② ETT TIMMERHUS FRÅN SENT 1700-TAL.
- ③ STENHUS FRÅN 1850.
- ④ REKONSTRUERAD BYGGNAD.
- ⑤ LUSTHUSET.

GATHUSET SETT FRÅN GÅRDEN 1895. OKÄND FOTOGRAF. SSM:S ARKIV E 3570.

Fastigheten Krigsmanskassan 3 representerar väl den utveckling som Djurgårdsstaden genomgått sedan 1730-talet. Timmerstommen till gathuset vid Östra Varvsgatan tillhör den ursprungliga varvsarbetarbebyggelsen från 1736.

I samma byggnad bedrevs under 1800-talet den för stadsdelen så karakteristiska krognäringen.

Tvåvåningshuset i timmer från 1700-talets senare del illustrerar hur stadsdelens bebyggelse successivt utvecklades till en småstad med representativ panelarkitektur. Tillbyggnaden i sten är såväl ut- som invändigt en god exponent för den borgerliga bostaden under 1800-talets första hälft och mitt. Den fasta inredningen är av hög kvalitet.

Lusthuset från 1700-talet är invändigt mycket välbevarat. Byggnaden ger en god bild av denna byggnadskategori som fick ett uppsving under 1700-talets andra hälft i och med introduktionen av det engelska, romantiska trädgårdsidealet. För Stockholms bor-

garklass var lusthuset en attraktiv och överkomlig byggnadsuppgift. Lusthuset på Krigsmanskassan 3 är också ett viktigt dokument över äldre tiders hantverk och byggnadsteknik.

Krigsmanskassan 3 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

På Djurgården fanns under 1600-talet Båtsmansvarvet (senare Galärvarvet). Amiralitetet disponerade marken där Djurgårdsstaden är belägen. År 1668 anlades här en vårdinrättning för ”förflammat och

TILL VÄNSTER GATHUSET SOM INNEHÖLL KÄLLAREN NEPTUN. FOTO: J. MALMBERG.

wanfört sjöfolk” som 1675 kompletterades med en kyrkogård. Inrättningens bebyggelse, som var den första antydning till den nuvarande Djurgårdsstaden, utgjordes av fjorton små stugor som timrats på Åland. Flottan flyttade 1680 till Karlskrona och tog med sina sjuka.

År 1724 anlades ett nytt skeppsvarv på flottans mark. Området delades 1735 upp i gator och kvarter efter en plan som stadsingenjören Petrus Tillaeus upprättat. Enligt planens intentioner uppfördes en rad timrade stugor som uppläts med tomträtt av Amiralitetskrigsmanskassan för timmerarbetarna vid varvet. Planen med smala gator som följer den kuiperade topografin är väl bibehållen och stugorna utgör ännu stommen i många av dagens hus.

Djurgårdsvarvet övertog varvsverksamheten 1768, och redan året efter erbjöds de boende att köpa ut sina tomter. Under 1800-talet på- och tillbyggdes de flesta husen. År 1849 gavs dispens mot stadens för-

bud att bygga i trä, ett förbud som inte efterlevdes i Djurgårdsstaden på grund av dess isolerade läge. Sedan staden tagit över området vid Djurgårdsvarvets nedläggning på 1860-talet blev bebyggelsens strikt marina anknytning svagare. Byggnaderna gjordes om till flerbostadshus eller vårdshus. Den sociala homogeniteten som dittills kännetecknat området ändrades.

När Byggnadsstyrelsen tog hand om förvaltningen av den ålderdomliga bebyggelsen 1954 lades en bevarandeplan fram. Moderniseringen och upprustningen av de illa åtgångna husen var ofta genomgripande och rena återuppbyggnader förekom. Genom ett markbytesavtal med staten kom stora delar av området i stadens och Stadsholmens ägo 1985. Djurgårdsstaden är en av de kulturmiljöer inom staden som klassats som riksintresse för kulturmiljövården.

Djurgårdsstaden utgör Stockholms äldsta bevarade samlade stadsbebyggelse efter Gamla stan. Till skillnad

TRÄHUSET FRÅN 1700-TALET SLUT HAR FASADPANEL OCH DETALJER MÅLADE I TVÅ GRÅ NYANSER. FOTO: J. MALMBERG.

från andra områden i staden dominerar trähusen i stadsdelen. En- och tvåvåningshusen representerar både tillkomsten på 1700-talet och utvecklingen under 1800-talet med på- och tillbyggnader i tidens panelarkitektur. Med bibehållet gatunät och plank som avgränsar de små grönskande gårdarna bevaras karaktären av förindustriellt arbetarsamhälle. Intrycket förstärks genom ålderdomlig gatubeläggning och belysning. Den höga, relativt enhetliga flerbostadsbebyggelsen i söder ger en skarp kontrast till den förindustriella stadsdelens skala.

HISTORIK

Fastigheten har tidigare benämnts Lundblomska gården efter fabrikör Gustaf Lundblom som var ägare till gården vid 1800-talets mitt. Huset vid Östra Varvsgatan, (Nr 1 på kartan) byggdes vid Djurgårdsstadens etablering på 1730-talet och fastigheten beboddes före Lundbloms tid av personer med yrken som

snickare, myntarbetare, varvssmedmästare, hovslagare och bleckslagare. Huset byggdes åren 1829-1839 om till värdshus, sedermera Källaren Neptun. Krogrörelsen bedrevs i källaren och bottenvåningen. Bostadsrummen på vinden nåddes från en utvändigt loftgång. År 1848 uppfördes en numera riven kägelsbana i anslutning till värdshuset.

Sannolikt uppfördes ett tvåvåningar högt timmerhus mitt på gården på 1780-talet av myntarbetaren och räktråknaren vid Kungliga Myntet, Carl Svanström (Nr 2 på kartan). Vid samma tid uppfördes det åttkantiga lusthuset (Nr 5 på kartan). Svanströms timmerhus byggdes till med ett tvåvåningar högt stenhus år 1850 (Nr 3 på kartan). Huset uppfördes utan trapphus. Istället byggdes ett gemensamt trapphus mellan de två byggnaderna.

På tomtens nordöstra del uppfördes ett tvåvåningar högt timmerhus någon gång under åren 1785-1829. Dagens hus på platsen (Nr 4 på kartan) är en

STENHUSET I BAKGRUNDEN UPPFÖRDES 1850. FOTO: J. MALMBERG.

rekonstruktion som uppfördes 1964 efter ritningar av Bengt S Carlberg och Stig Hermansson. Samtidigt renoverades de andra byggnaderna. Källaren Neptun byggdes om till två lägenheter. Badrum och kök inreddes i samtliga bostäder och flertalet ytskikt renoverades. Flera uthus nyuppfördes på tomten.

BYGGNADSBESKRIVNING

Tomten ligger vid Östra Varvsgatan i söder men nås också från en port i Bergsgränds ände samt från Sjömansgränd i norr. Tomten avgränsas av plank mot grannfastigheterna och Gröna Lund. På tomten finns fyra bostadshus, ett lusthus och flera uthuslängor. Gården är varierad med gräsmattor, grusgångar, stensatta ytor, varav en större i fastighetens mitt, och stödmurar av granit. Vegetationen utgörs av stora lövträd och prydnadsplanteringar med bland annat berberis.

Före detta Källaren Neptun (Nr 1 på kartan)

Byggnaden är ett timmerhus med sadeltak mot gatan och brutet tak mot gården, vilket gör att den uppfattas som ett tvåvåningshus från gatan men som ett hus med inredd vind från gården. Nivåskillnaden mellan gata och gård tas upp av en hög källare som är murad av natursten som svartstrukits. Fasaderna är klädda med sentida faluröd locklistpanel och ryt-miseras av timmerstommens knutlådor. Fönstren är spröjsade och har fönsteromfattningar med indragna mittpartier som uppmärksammades vid en byggnadsinventering redan 1917.

Enligt foton från 1900-talets början är gatufasaden välbevarad sedan dess. Fasaden mot gården visar idag ett försök till återställande av husets utformning före tiden som värdshus. År 1961 revs den tillbyggnad med ovanliggande loftgång som uppförts under 1800-talet. Det var relativt vanligt

DET ÅTTKANTIGA LUSTHUSET HAR EN TYDLIG 1700-TALSPRÄGEL. FOTO: J. MALMBERG.

att man vid renoveringar just under 1900-talets mitt renodlade formen hos 1700-talshus genom att riva senare tillbyggnader. Ingen äldre inredning finns bevarad.

Ett timmerhus från 1700-talets senare del (Nr 2 på kartan)

Huset är en tvåvåningsbyggnad av timmer på naturstensgrund och med tegeltäckt sadeltak. Fasadpanelen och detaljer som fönsterfoder är målade i två grå nyanser. Under 1800-talet tillkom en verandaliknande förstukvist mot öster som finns kvar i något förändrad form.

Invändigt är byggnaden renoverad med linoleumgolv, kök och badrum i 1960-talsstandard och med sänkta tak. Här finns också viss ursprunglig snickeriinredning och en polykrom kolonnkakelugn i empirstil från 1800-talets första del. Fönstersnick-

erierna är smäckra och profilerade. Trapphuset är en träkonstruktion utan ursprunglig inredning.

Stenhuset (Nr 3 på kartan)

Stenhuset från 1850 är gulputsat, två våningar högt och med inredd vind under ett flackt, plåttäckt sadeltak. Arkitekturen är stram och saklig i enlighet med den då rådande empiren. Fasaden artikuleras endast genom svagt utskjutande fönsteromfattningar och en profilerad taklist. De smäckra, kopplade och på insidan profilerade fönstren är småspröjsade i bottenvåningen men har större rutor på våning 1 trappa.

I huset finns en lägenhet på bottenvåningen och en etagelägenhet däröver. Bottenvåningens lägenhet nås direkt från gården. Planlösningen ändrades under Carlberg och Hermanssons upprustning då man satte igen husets körport. Inredning och ytskikt härrör från denna tid.

HALVFRANSKA, PROFILERADE FÖNSTERSMYGPANELER.
FOTO: J. MALMBERG.

Etage lägenheten nås från trapphuset via en hög pardörr. Lägenheten på våning 1 trappa är en borgarvåning med i stort sett välbevarad planlösning. En hög, ursprunglig kakelugn står i blickfånget i salen som sträcker sig över hela husets bredd. Salen och en kammare har all väsentlig tidstypisk snickeriinredning som smyg- och sockelpaneler samt halvfranska dörrar kvar. I köket finns ett äldre brädgolv och i övriga rum ligger fiskbensmönstrad ekparkett. Vindsvåningens inredning är från den stora upprustningen 1958-1973.

Rekonstruerat trähus. (nr 4 på kartan)

Byggnaden, som rekonstruerades 1964, är uppförd i en sluttning mot Sjömansgränd och har ett souterängplan mot gränden. Uppmättningsritningar från 1917 av det äldre huset på platsen visar att rekonstruktionen gavs samma volym med asymmetriskt

tak. Även utvändiga detaljer som fönsterluckor efterliknades. Invändigt kännetecknas den övre våningen av en öppen planlösning och takfönster samt en öppen spis av 1960-talssnitt.

Lusthuset (Nr 5 på kartan)

Lusthuset är en åttkantig, grönmålad träbyggnad med plåttak. Förutom fasadernas ohyvlade locklistpanel från upprustningen 1958-1973 och fönsterbågarna är byggnaden välbevarad i såväl helhet som detalj sedan byggnadstiden på 1700-talet. Den utvändiga, hyvlade taklisten är rikt profilerad. Bräddörren är hängd på elegant utformade gångjärn och på insidan sitter ett kammarlås. Byggnadens inre har en tydlig 1700-talsprägel med ursprungliga foder och lister, brädgolv, bröstpanel och slät, gråmålad panel däröver. Även innertaket består av handhyvlade bräder.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.